

DRETS CIUTADANS I DRET A LA CIUTAT

JORDI BORJA. Sociòleg i urbanista

Tribuna

Els drets ciutadans com a drets emergents

La ciutadania és un element constituent de les democràcies en la mesura que reconeix que l'origen i la legitimitat de l'organització política rau en una col·lectivitat de persones "que neixen i són lliures i iguals" (Declaració dels Drets de l'Home i el Ciutadà, 1789). L'estatus de ciutadà suposa el reconeixement d'un conjunt de drets i deures, l'existència d'unes institucions que representen els ciutadans i ciutadanes en tant que titulars d'aquests drets i l'elaboració i aplicació d'unes normes legals i d'unes polítiques públiques perquè aquests drets i deures siguin realment exercitables.

Els drets ciutadans, objecte d'aquest treball, troben en el món actual el seu substrat legitimador i la seva oportunitat de desenvolupament en la ideologia dels drets humans que, pel seu plantejament més abstracte i moral, són també més ambiciosos tot i que històricament la seva eficàcia ha depès de la seva capacitat d'orientar les normes i les polítiques públiques. Avui els drets humans s'han "polítitzat" i els drets ciutadans s'han "moralitzat", cosa que ens porta a considerar-los tots dos integrats en el mateix discurs.

La ideologia dels drets humans avui s'ha convertit en una de les bases principals de legitimitat de la democràcia. En nom d'ella es legitimen els sistemes polítics estatals, però també es modifiquen principis que semblaven intangibles com la conversió de la "no-intervenció" d'un Estat en el territori de l'altre en "dret a la ingerència". O el reclam del dret a la desobediència civil

si els governs o el dret positiu d'un país conculquen alguns dels drets humans formalitzats en cartes o declaracions de principis d'organitzacions internacionals reconegudes per la majoria dels Estats.

Fins a la nostra època, i des de la formació dels Estats moderns i el reconeixement que la sobirania residia en el "poble", especialment a partir de les revolucions americana i francesa, els drets de les persones estaven vinculats a l'estatus de "ciutadania". És a dir, la persona era subjecte de drets i deures en tant que membre d'una comunitat organitzada en forma d'Estat nació. El reconeixement de membre d'aquesta comunitat ("nacionalitat") era previ al reconeixement i protecció o obligació de drets i deures, deixant de banda que es reconeguessin, parcialment i en alguns casos, les persones "estrangeres". Avui, en canvi, l'estatus de ciutadania no sembla que sigui suficient per garantir els "drets adquirits" o proclamats en les constitucions i declaracions universals, ni molt menys és condició eficient per a l'adquisició de nous drets que les noves realitats territorials, econòmiques i culturals semblen imposar.

Durant aquests dos segles llargs que van des del final del segle XVIII fins avui s'ha configurat un conjunt de drets civils, polítics i socials. En aquest procés històric es van legitimar en la cultura política i jurídica els drets civils i polítics (cultura liberal o de democràcia política) i posteriorment els drets socials (cultura "socialista" o de democràcia social). Paral·lelament a aquests processos que reconeixien drets individuals en un marc col·lectiu, el

de l'Estat nació, es desenvolupava un altre procés paral·lel de progressiva autonomia de l'individu.

La individualització progressiva de les societats s'ha accelerat en l'era postindustrial. D'una banda s'han debilitat les estructures d'integració col·lectiva: l'Església, la nació, la classe social, els moviments socio-polítics transcendentals, la família. D'altra banda, les noves formes de vida afavoreixen l'autonomia de cada individu: ràpida evolució dels oficis, les modes i els valors; els mitjans d'ús individual (l'automòbil, el telèfon mòbil, el congelador i el *fast food*, l'ordinador); la diversitat i precarietat del treball; etc. Cada individu té temps i espais propis, la seva mobilitat i les seves relacions socials es diversifiquen; acumula "identitats", tot i que per a la majoria aquestes són relativament febles.

Els drets, o la seva reivindicació, s'individualitzen, es fan més complexos i comprenen nous camps de la vida social. L'auge dels drets humans va vinculat al de les ONG de tota mena (en detriment de partits i sindicats), expressions totes dues de la individualització dels valors i dels comportaments. Ja no n'hi ha prou a plantejar el dret a l'habitatge, a l'educació o al treball, aquests drets es fan més complexos i s'expressen com el dret a la ciutat, a la formació continuada o a la renda mínima o salari ciutadà. Noves temàtiques relatives a les condicions de vida i a la participació en la política i en la societat generen demandes de drets i de polítiques públiques com el medi ambient, la seguretat, l'accés a la informació, la participació (deliberativa, directa) més enllà de les eleccions, etc.

Aquests drets de quarta generació ens remeten a considerar les reaccions socials que susciten la globalització, la societat de la informació i la sostenibilitat del progrés.

Amb això hem d'afrontar una temàtica més pròpiament política.

Els estatus o els drets ciutadans ja no poden dependre únicament de la legalitat i de les polítiques públiques dels Estats "nacionals" ja que, tant la seva temàtica o les condicions d'eficàcia dels drets i deures com els actors o moviments socials que els promouen o s'hi resisteixen, es mouen en àmbits supraestats o globals en uns casos, o locals o subestats en d'altres. És a dir, el plantejament dels drets ciutadans exigeix avui una dimensió de drets "globals" i drets "locals". Concretament en aquest treball pretenem abordar alguns dels drets "ciutadans" que cal considerar en l'àmbit de les actuals condicions de la globalització, com el dret a la seguretat alimentària i al desenvolupament, a la lliure circulació de persones, a la justícia internacional, etc. I també aquells drets que només poden ser efectius en àmbits de proximitat (tot i que també poden tenir una dimensió global o estatal), com el dret a la ciutat, al salari ciutadà, a la identitat sociocultural o a la igualtat de drets pel fet de residir en un territori. El nostre objectiu és proposar un horitzó innovador dels drets de la ciutadania en la democràcia, resultant dels processos socials i de les elaboracions intel·lectuals dels últims anys.

Fem servir el concepte de "drets ciutadans" en comptes de drets humans per emfasitzar la condició política d'aquests

drets, fonament de la seva eficàcia. Una de les paradoxes del moment actual és el contrast entre els canvis desitjats i la impotència col·lectiva per dur-los a terme. És un dèficit polític.

D'una banda, hi ha la consciència adquirida en amplis sectors de la societat de la necessitat de definir un nou horitzó de drets que orienti els moviments socials i culturals de les col·lectivitats i que reorganitzi l'organització política, les institucions, els programes públics, l'estil dels governants, les formes de participació cívica. D'altra banda, la nostra època es caracteritza per l'auge adquirit per l'individu, la conquesta d'un ampli marge d'autonomia personal, cosa que sembla un progrés indiscutible, però també per la crisi de l'Estat o dels sistemes polítics per donar respostes positives a la societat, i encara més per transformar-la. Es constata una pèrdua de confiança en el futur, i en conseqüència, la debilitat estructural dels moviments amb vocació d'ideal i actuar per construir un futur més pròxim als ideals o als valors que es consideren propis de les nostres democràcies, hereves de les revolucions liberals i socials.

Històricament els canvis que han significat un progrés de la societat i dels individus quant a la conquesta d'espais més amplis de llibertat i igualtat, de solidaritat i de tolerància, han estat resultat de tres processos dialèctics: els moviments socials i culturals basats en una ideologia de progrés, l'acció política generadora de noves institucions i polítiques públiques, i la conversió de les demandes col·lectives i de les intervencions polítiques en drets.

Avui els moviments històrics i les accions polítiques s'han debilitat en tant que els drets s'han refugiat en l'abstracció dels drets humans. Per això proposem la seva concreció en drets ciutadans, perquè contribueixin a reconstruir un escenari històric de moviment transformador i d'acció política innovadora.

Sobre drets ciutadans i territori

La igualtat global de les persones i la igualtat en un mateix territori

La igualtat de totes les persones que habiten un territori requereix polítiques positives respecte a les persones que històricament pateixen discriminacions d'algun tipus, en especial les dones. La igualtat de gènere és un valor universal que no admet avui que es qüestionï. No sembla necessari insistir sobre els drets de la dona i els seus efectes en les polítiques públiques (per exemple, la gestió del temps quotidià).

Així mateix les polítiques públiques, les normes legals i les pautes culturals han de possibilitar la igualtat real de les persones "ancianes" i dels infants. La gent gran adquireix avui una actualitat desconeguda fins a una època recent, ja que es tracta d'un grup d'edat nombrós (en molts casos superen el jovent de menys de 25 anys), que en bona part demanden activitat i en altres casos necessiten assistència continuada). Tot això ens remet al salari ciutadà i a la inserció cívica i als drets i deures de la família.

En relació amb els infants, cal partir de la consideració de l'infant com a sub-

jecte ple de drets des del naixement, deixant de banda la protecció tutelar que pugui exercir la família durant la infància. La participació dels infants en les polítiques públiques, reconèixer-los una quota de “poder polític” mitjançant la participació en els organismes municipals, educatius, etc., la delegació de funcions presancionadores o reguladores (gestió del trànsit, control ambiental, etc.), la cooperació en la formació alfabetitzadora en el llenguatge informàtic respecte a les persones adultes, etc., tot això són mitjans per exercir la ciutadania.¹

Ens hem referit a la gent gran i als infants tot i saber que la seva situació de *capitis diminutio* no ve generada pels processos globalitzadors. En canvi, sí que cal considerar els efectes indirectes de la globalització en aquests grups d'edat: la crisi de les polítiques de l'estat de benestar i la reducció de despesa pública social, la privatització dels serveis assistencials, la fragmentació de la família, les formes d'urbanització difusa i mitjançant barris tancats i socialment homogenis, la reducció d'ancians i infants a consumidors captius, etc.

El grup de població que pateix una discriminació evident en una situació que té a veure directament amb la globalització és el de les persones immigrants. Ens remetem als dos punts següents i a un llibre de l'autor sobre la ciutadania europea.² En aquest text es dedica un capítol a exposar la possibilitat d'establir la igualtat política-jurídica de totes les persones residents als països de la Unió Europea mitjançant la distinció entre nacionalitat i ciutadania. O més ben dit: considerar que l'esta-

tut de ciutadania, l'atribució de drets i deures a les persones residents en un territori, amb el consegüent dret a ser elector i elegit com a correspondència a l'exigible deure de respectar les lleis i pagar els tributs, no depèn únicament de la nacionalitat. També es podria adquirir aquest estatut mitjançant l'adquisició de la residència legal en qualsevol país de la UE, cosa que comportaria l'estatut de ciutadà europeu. En tant que ciutadans i ciutadanes europeus, les persones “nacionals comunitàries” i les “extracomunitàries” tindrien els mateixos drets, inclosos els polítics, i en conseqüència podrien accedir en igualtat de condicions a les institucions i ser mereixedores de la mateixa manera dels beneficis de les polítiques públiques.

El dret al desenvolupament, a la identitat del territori, a la seguretat alimentària, a romandre en el lloc triat³

Els territoris i les col·lectivitats humanes que els habiten tenen dret al desenvolupament, a romandre en el lloc on tenen memòria, vincles i projectes, a progressar segons els seus valors i les formes de vida que triïn, encara que siguin comunitats més pobres o més marginals respecte als centres de poder. La globalització, com el vell imperialisme, en comptes de facilitar-los mitjans adequats per a això tendeix a destruir els seus recursos materials i culturals, a trencar la seva cohesió interna i provocar processos dissolutoris.

Abans que res cal proclamar el dret a la seguretat alimentària, a la protecció de la

producció pròpia, a la garantia d'accés per a tothom a una producció diversificada i una dieta suficient, a la llibertat d'exportació i a la supressió d'aranzels (molt més important i justa que les “ajudes al desenvolupament”). El dret a la salut, a la protecció davant les fams, les catàstrofes i les epidèmies, a la seguretat davant la violència, són drets individuals i col·lectius, globals i locals. Han de ser assumits i protegits en els àmbits locals, però també garantits en els globals. Per exemple: el control públic de la indústria farmacèutica ha de ser global perquè es pugui disposar de productes genèrics a escala local i també per garantir el desenvolupament de la investigació per atendre malalties que afecten poblacions poc “solvents” (malària, tuberculosi, malalties del sistema digestiu, etc.). El mateix raonament es pot aplicar al desarrelament i a la violència causats per conflictes locals (amb causes i actors globals, com passa ara a Àfrica).

Així mateix, la preservació de l'entorn físic i cultural (que no sigui un obstacle per a un progrés beneficiós per a tots els habitants del territori) és una garantia de futur. Criteris similars s'han d'aplicar a territoris i col·lectivitats enclavats en països

1. Sobre els drets dels infants, vegeu *Acción Educativa* (2003); TONUCCI, F. *Se i bambini dicono: Adesso basta!*. Roma: Laterza, 2002; també les publicacions de l'Institut Municipal d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona (2003) i de l'Ajuntament de Coslada (2001).

2. BORJA, J. *La ciudadanía europea*, Península, 2001.

3. Vegeu SEN, A. *Repenser l'inégalité*. Paris: Seuil, 2000; i SHIVA, V. *Cosecha robada. El secuestro del suministro mundial de alimentos*. Barcelona: Paidós, 2003.

desenvolupats que pateixen alhora processos agressius i d'abandonament o relegació dels entorns. El dret a la identitat i a la preservació de les potencialitats del territori és una dimensió fonamental del dret al desenvolupament.

El dret a la lliure circulació de les persones, a tenir un projecte de vida propi de cada persona, a la identitat d'origen i a la integració sociocultural. El dret al salari ciutadà i a la formació continuada

Les persones immigrants i altres poblacions que pateixen discriminació o marginalització, especialment les persones desocupades o sense recursos econòmics monetaris, han de veure reconeguts els seus drets mitjançant polítiques actives d'integració, mentre que ara sol passar el contrari. Són víctimes moltes vegades de processos globalitzats respecte als quals no tenen possibilitat de defensar-se i que provoquen que emigrin o no tinguin feina.

En relació amb la població immigrant cal garantir alguns drets bàsics que ara els són negats: la lliure circulació, la igualtat politicojurídica al país en el qual fixin la residència (vegeu el punt 5), el manteniment de la seva identitat cultural alhora que es facilita la seva inserció sociocultural. És el reconeixement per a cada persona del dret a sobreviure i a millorar, a forjar-se un projecte de vida. El dret al canvi és també un dret humà.

La població sense recursos econòmics o sense ocupació ha de rebre sempre un "salari ciutadà" així com promoure la seva inserció en programes de formació conti-

nuada o de suport a petits empreniments. Es pot discutir si el salari ciutadà s'ha de generalitzar a tota la població o no. O si cal vincular-lo a participar en tasques socials. Però no sembla possible proclamar llibertats i drets per a tots si una part de la població no té recursos econòmics que li proporcionin alhora mitjans elementals de vida i autonomia individual.

Dels drets simples als drets complexos

La tipologia de drets simples heretats per la tradició democràtica tant liberal com socialista dels segles XVIII i XIX fins avui és insuficient per donar resposta a les demandes de la nostra època. Per facilitar la comprensió del que entenem per drets complexos (millor que dir de quarta generació) els presentarem en forma casuística, sense pretendre que els tipus que exposem siguin els únics, o els més importants:

a) *El dret a l'habitatge i el dret a la ciutat.* No n'hi ha prou a promoure habitatges "socials", això pot ser una forma de fabricar àrees de marginalitat. L'habitatge contribueix a fer ciutat; tots els projectes urbans d'escala mitjana o gran han d'incorporar programes d'habitatge diversificats, i els programes d'habitatges públics o per a sectors d'ingressos baixos han de formar part de projectes mixtos i incorporar activitats i ocupació, equipaments i inserció en el teixit urbà. Tots els barris o àrees residencials han de ser accessibles i visibles, comunicades i monumentalitzades, en àrees diverses des del punt de vista social; els ciutadans i ciutadanes han

d'estar orgullosos del lloc en el qual viuen i se'ls ha de reconèixer el dret de romandre-hi i a ser vistos i reconeguts pels altres com a ciutadans i ciutadanes. Cada part de la ciutat ha de tenir el seu atractiu per als altres ciutadans i ciutadanes, aparèixer físicament i simbòlicament vinculada al conjunt. L'espai públic és una condició bàsica per a l'existència de la ciutadania, el dret a un espai públic de qualitat és un dret humà fonamental en les nostres societats. El dret a lloc, a la mobilitat, a la bellesa de l'entorn, a la centralitat, a la qualitat ambiental, a la inserció en la ciutat formal, a l'autogovern... configuren el "dret a la ciutat".

b) *El dret a l'educació i el dret a la formació continuada.* L'educació convencional obligatòria no garanteix la inserció social i professional. I tampoc la universitària! Cal plantejar al dret universal (és a dir, per a tothom que ho necessiti) a una formació continuada que "ocupi" i generi ingressos fins i tot en els períodes "buits" per desocupació, per necessitat de reciclatge, per canvi d'activitats o de lloc de treball.

c) *El dret a l'assistència sanitària i el dret a la salut i a la seguretat.* Les causes que afecten avui la salut i el benestar són múltiples: estrès, drogoaddicció, desocupació, abandonament familiar, persones soles, accidents de circulació, alimentació, violència familiar, delinqüència urbana, etc. El sistema hospitalari i la xarxa de centres assistencials són importants, però és una resposta molt insuficient si no s'inscriuen en un sistema més complex de prevenció, vigilància, assistència personalitzada i repressió de les conductes que

afecten la salut i la seguretat del conjunt de la ciutadania.

d) El dret al treball i el dret al salari ciutadà o renda bàsica. És cert que el dret al treball és avui un dret “programàtic”, que les autoritats públiques no poden garantir, fins i tot les polítiques públiques són menys eficients que en el passat per crear o promoure llocs de treball. Raó de més per ampliar aquest dret cap al concepte de “salari ciutadà”, entès en qualsevol de les accepcions que la doctrina social i econòmica ha proposat actualment: salari per a tothom des del naixement, o només a partir de la majoria d’edat, o aplicable en períodes de no-treball, o a canvi de treball social, etc. Una nova consideració de la riquesa social que superi l’economicisme monetarista, ha de fer possible la legitimitat i generalització del salari ciutadà.

e) El dret al medi ambient i el dret a la qualitat de vida. El dret al medi ambient sovint s’entén exclusivament des d’una perspectiva preservacionista i de sostenibilitat. La qualitat de vida va molt més enllà. Entén el medi com a protecció, requalificació i ús social no solament del medi natural, també del patrimoni físic i cultural. I la qualitat de vida com a possibilitat de desenvolupar-se segons les orientacions personals de cadascú pot incloure drets tan diversos com la privacitat, la bellesa, la mobilitat, el temps (compatibilitat dels temps urbans), la llengua i la cultura pròpies, l’accés fàcil a l’Administració, etc.

f) El dret a un estatus jurídic igualitari i el dret a la inserció social, cultural i política. És evident —i ho hem tractat per al cas europeu— que no han desaparegut les

exclusions legals. El sol fet que hi hagi una llei d’estrangeria ja és una prova de l’existència d’una població discriminada, i l’acceptació tàcita de població “sense papers” (per facilitar la seva sobreexplotació), un escàndol de *capitis diminutio* legal cap a un sector cada vegada més important de la població. Per tant unificar, igualar l’estatus legal de totes les poblacions que conviuen en un territori és importantíssim i ja ha estat exposat anteriorment. Però no n’hi ha prou. Reconèixer el dret a la identitat d’aquests col·lectius, facilitar el seu associacionisme i la pràctica de la seva religió, festes i costums, l’aprenentatge per part dels seus fills i filles de la seva llengua, cultura i història no solament és reconèixer un dret humà universal, sinó també afavorir la seva integració. L’altra cara d’aquesta política és no solament assumir la multiculturalitat, sinó estimular la interculturalitat, el mutu coneixement de llengües i cultures, però també l’acceptació de valors universals, encara que això suposi la renúncia a certs comportaments que els contrarien (per exemple, respecte a la condició de la dona). En una dimensió més general les polítiques públiques han de posar en normes i programes d’acció positiva per promoure la inserció i el reconeixement social de les poblacions discriminades o vulnerables, com les d’origen estranger, però també les que pateixen algunes deficiències o handicaps físics o mentals, i els infants o la gent gran als quals les condicions de vida urbana moltes vegades exclouen, etc. La governabilitat democràtica només és possible si es basa en la igualtat formal de la ciutadania i en un conjunt de polítiques públi-

ques l’objectiu de les quals sigui reduir la desigualtat real.

g) Els drets electorals universals i el dret a una participació política múltiple, deliberativa, diferenciada territorialment, amb diversitat de procediments i mitjançant actors i instruments diversos. És una paradoxa que, alhora que un reconeix la devaluació dels parlaments i altres assemblees representatives en tant que institucions de govern i el baix nivell de prestigi dels partits polítics, les nostres democràcies donin gairebé el monopoli, o en tot cas el rol principal sobre qualsevol altra, a la participació política mitjançant eleccions d’assemblees i partits polítics. Actualment hi ha un desfasament entre una doctrina i múltiples pràctiques socials de democràcia participativa, deliberativa, directa, etc. i la resistència de les institucions polítiques i dels partits amb representació als òrgans de poder per legalitzar i generalitzar formes de participació política més riques que les estrictament electorals. La participació ciutadana articulada amb la iniciativa política local pot crear condicions per trencar marcs legals estrets. Per exemple, imposar la legalització de mitjans de comunicació locals, forçar mitjançant l’ocupació *de facto* de sòl en possessió d’organismes o empreses estatals o per a públiques que la ciutat necessita per a un desenvolupament o vol protegir, legalitzar formes de participació i de gestió no previstes per la legislació general, etc. Cal fer valer el dret a la innovació política des dels àmbits locals institucionals i socials, generar noves estructures de representació i gestió públiques en àmbits territorials avui

significatius (com per exemple les regions metropolitanes), simplificar en canvi el mapa politicoadministratiu i contractualitzar les relacions interinstitucionals, atendre les iniciatives innovadores de participació i cooperació socials que puguin sorgir de la societat civil, etc.

*h) Del dret a la informació al dret a la comunicació i l'accés a les tecnologies de la informació i la comunicació.*⁴ Si bé el telèfon s'ha generalitzat, no passa el mateix respecte a les ràdios i les televisions locals, ni sobretot en relació amb les "noves" tecnologies, que suposen no només disposar de l'equipament a casa ("el pc") i també la formació mínima per a fer-lo servir (monitors a cada barri, els cibercafès) i la possibilitat d'incidir sobre els continguts, de promoure ofertes que corresponguin a necessitats socials, de constituir xarxes ciutadanes, etc.

i) Els drets vinculats a la supervivència i al desenvolupament. En una escala global, els drets bàsics a la protecció davant de catàstrofes i epidèmies, a l'aigua i l'alimentació, a l'energia, a la garantia internacional de les poblacions civils davant la guerra i les tiranies "locals", etc., són gairebé sempre condició necessària perquè es puguin exercir els altres drets esmentats. Però almenys caldria debatre com fer perquè els elements bàsics de la vida, com l'aigua (aliment essencial), la terra (un lloc on arrecerar-se), el foc (l'energia) i l'aire (ambient saludable) no fossin mercaderies, sinó béns públics garantits per les institucions polítiques globals.

j) El dret a la igualtat d'oportunitats, a la paritat entre gèneres, a la igualtat uni-

versal. També aquest dret transcendeix l'àmbit local i ciutadà, però és un component bàsic de la ciutadania. El feminisme modern, el nou planejament sobre els drets de la infantesa i la deslegitimació des de la Segona Guerra Mundial de qualsevol norma, comportament social o idea que impliqui xenofòbia, racisme, antisemitisme o discriminació per raons de religió, orientació sexual o origen ètnic, han posat en primer pla els drets emergents en aquestes dimensions de la igualtat. En canvi, ni les legislacions positives ni les actituds socials els han assumit plenament.

Conclusions

El segle XXI obre un horitzó renovat de drets i deures de les persones, comparable al que van ser en els tres segles anteriors les formulacions de la declaració de drets humans de 1789, dels drets civils i els drets polítics (*No tax without representation*) i dels drets socials (i els seu corol·lari, l'estat de benestar). Des de fa ja alguns anys es parla de drets de "quarta generació" (com els ambientals, a la informació, a la privacitat, etc.), però ens sembla que encara som a l'inici de formulacions operatives. És possible avançar en el terreny de la conceptualització dels nous drets en la globalització, però les propostes operatives requereixen un marc politicojurídic que es reformi o es constitueixi *ex novo*, i un moviment social transformador que creï noves relacions de poder.

L'estadi emergent dels drets ciutadans en la globalització s'enfronta a la debilitat factual i al caràcter exclouent del sistema

polític internacional (Nacions Unides i el complex entramat d'organismes que el componen, organismes econòmics internacionals com l'Organització Mundial del Comerç, el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial). L'Estat "clàssic" continua sent el marc referencial de la normativitat politicojurídica i de la confrontació social, però, com hem vist, els drets ciutadans en la globalització requereixen institucions, normes, polítiques públiques i mecanismes representatius i participatius globals. Hi ha, en canvi, la consciència que és urgent reformar en un sentit democràtic i enfortir operativament els organismes de regulació global: vegeu per exemple la missió presidida per Fernando Henrique Cardoso per a la reforma del sistema de les Nacions Unides i la participació de la societat civil global en aquesta institució, o les propostes per a un nou "consens de Washington" com les que fa Joseph Stiglitz. Però no sembla que la reforma radical que la globalització requereix sigui una possibilitat pròxima.

Així mateix, l'existència d'un moviment social transformador a escala global és avui el començament, en el millor dels casos. El moviment "antiglobalització" o per una "globalització alternativa" és un fenomen de crítica i de resistència interessant, apunta problemes reals i mobilitza sectors socials i culturals importants, al món més desenvolupat gairebé exclusivament. Però per ara no té la cohesió indispensable per proposar alternatives i per forçar la negociació

4. Vegeu el box del capítol 7 del llibre *Ciudad conquistada*, sobre TIC i participació ciutadana i sobre TIC i xarxes ciutadanes.

sobre les seves propostes. Les resistències a les formes excloents de la globalització actual són heterogènies socialment, fragmentades políticament, discontinües operacionalment. Més expressives que instrumentals, més culturals (simbòliques) que polítiques (relació amb el poder).

El text presentat és una contribució a la conceptualització i concreció de l'horitzó de drets que corresponen a aquesta era globalitzada, i apunta a una doble dimensió d'aquests drets: l'escala global (supraestatal) i l'escala local (subestatal). Es pot llegir com una aportació intel·lectual que pot servir a la innovació política en aquestes dues dimensions esmentades. En canvi, aquest discurs cau en el buit si no hi ha els moviments socials articulats amb forces polítiques receptores d'aquest tipus de propostes, o d'altres amb objectius similars.

La recepció política només serà possible si es construeix un bloc social portador del nou escenari de drets ciutadans.

Per acabar, apuntem esquemàticament els sectors socials que ens semblen més susceptibles d'integrar aquest bloc.

No es tracta de reutilitzar la tradicional conceptualització de l'estructura social pròpia de la societat industrial, sinó de fer una primera aproximació tant a la nova estructura social del capitalisme globalitzat com als indicadors que ens arriben dels conflictes socials actuals.

La base social d'un ampli moviment de renovació democràtica, de promoció de noves formes de creixement i de cohesió sociocultural, de regulació de la globalització amb participació popular, de legitimitat del nou horitzó de drets ciutadans

existeix encara que la seva estructuració política és encara molt feble. Però va molt més enllà del moviment "antiglobalització" o "per una altra globalització", no és la suma artificiosa de demandes i conflictes socials heterogenis si no contradictoris, ni tampoc es redueix a l'actualització de les polítiques públiques hereves de l'estat de benestar ni a la proclamació moral dels drets humans.

Creiem que és possible distingir cinc grans grups o agregats socials —que en part s'encavalquen— que no formen avui un col·lectiu conscient, que tenen contradiccions entre ells i al seu propi si, que solament coincideixen i es fan visibles en l'escena pública en conjuntures molt determinades. Aleshores emergeix una "societat política" que és una part de la "societat civil" que actua en l'escenari de la política, amb objectius i valors que superen els seus interessos o ideologies particularistes, com va passar recentment arran de la guerra d'Iraq.

Aquests grups tenen cadascun d'ells una determinada posició estructural a la societat i coincideixen, en part, en alguns comportaments socials. N'apuntem els següents:

a) El molt ampli i heterogeni grup de treballadors "intel·lectuals", és a dir vinculats a l'economia del coneixement, i que inclou tant alts càrrecs executius (públics, privats del sector de capitalisme global i també de sectors avançats de l'economia local) com personal més o menys qualificat dependent, així com professionals dels serveis públics i privats, sectors liberals o autònoms, etc.

Aquest grup es caracteritza per una gran desigualtat d'ingressos, una menor distància social i una proximitat cultural (que pot comportar que tinguin comportaments polítics, de consum o oci semblants), és a dir, un grup que comparteix més valors que posicions econòmiques o de poder.

b) Els sectors productius i de serveis de base local (en part coincident amb sectors del grup anterior) que se situen entre la modernització i l'arcaisme, entre obertura a l'exterior i proteccionisme, entre manteniment de valors tradicionals, identitaris, conservadors i radicalisme democràtic. Sovint són el suport del capital fix i factors bàsics per a la cohesió social (o al contrari, poden caure en posicions excloents, fins i tot xenòfobes).

c) Els sectors que són al bloc "antiglobal" o de Porto Alegre, en el qual la coincidència és clarament de valors, politicoideològica i més d'oposició global i resistencialista que d'alternativa política concreta i localitzada. És interessant considerar que en aquest grup poden coincidir sectors inclosos en els grups anteriors amb representants de les institucions i dels partits. En especial cal destacar el paper que poden tenir les autoritats locals (més sensibles als efectes globals i a les demandes socials), els mitjans de comunicació social, els sectors vinculats a la justícia i al dret i a aparats de l'Estat professionalment qualificats, els universitaris, els sectors de l'art i de la cultura i els intel·lectuals en general.

d) La gent jove, que majoritàriament desconfia dels partits i de les institucions i que en canvi actuen en una part important segons valors, universalistes en uns

casos, identitaris en d'altres, o simplement de resistència o rebuig, a més de viure situacions d'exclusió, dependència o sobreexplotació.

e) Les persones marginades de la globalització, les "sense" drets, sense feina fixa, sense habitatge estable... la immigració. I també les minories excloses, les persones desocupades permanents, una part de la gent gran, les persones pobres que han perdut el vincle amb l'activitat gene-

radora d'ingressos regulars, etc. En aquest cas és previ aconseguir que aquests sectors emergeixin com a força social, encara que siguin només una minoria.

El moviment social, cultural i polític per un nou horitzó de drets ciutadans en la globalització s'estructurarà probablement mitjançant un procés de debat d'idees, de conflicte amb les institucions i d'iniciatives d'innovació democràtica que només molt parcialment competirà als par-

tits polítics actuals. Els partits, massa integrats en el complex entramat politicojurídic heretat del passat i massa pendents dels sondeigs que reflecteixen més les pors d'una societat en gran part conservadora, solament seran, alguns d'ells, actors de la transformació democràtica global si prèviament el moviment pels nous drets ciutadans s'expressa amb força mitjançant la "societat política".

